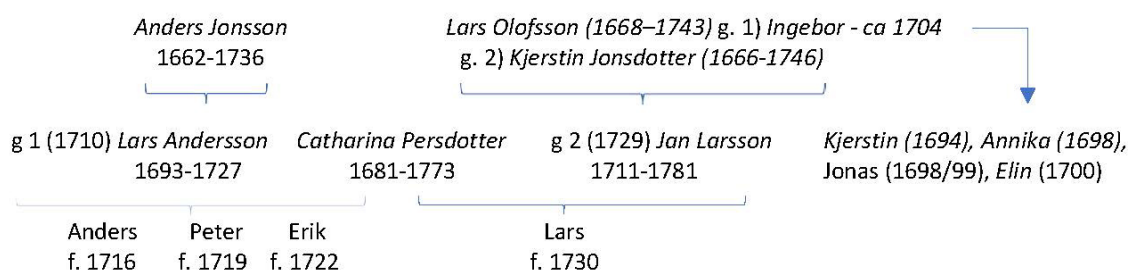

Nedanstående släktutredning är ett utdrag ur den slutuppgift jag gjorde för kurs i Ekonomisk historia, Stockholms universitet 2022 (Betyg A). I denna utredning har uppgifter tillkommit jämfört med vad som finns i den stidigare, till Genealogiska föreningen inlämnade, av Harald Hammarén (1941). Slutuppgiften i sin helhet finns också på min hemsida på Internet med adress: www.larshammaren.se

Släkten Hammarén från Toverud - personer i de tre första generationerna

Släkten Hammarén från Toverud: de tre första generationerna. En källkritisk genealogisk utredning

Förkortningar: RA (Riksarkivet); KB (Kungliga biblioteket); AD (Arkiv digital); KHR (Karlstads häradsrätt, även kallat Karlstads tingslag); DB (dombok); BU (bouppteckningar); ML (mantalslängder) antingen Riksarkivet eller Uppsala landsarkiv (ULA); fb (födelse- och dopbok), db (dödbok), hfl (husförhörslängd); Ltm (Lantmäteriet): Alla äldre handskrivna källor här är transkriberade av mig. Kyrkobokföring finns från 1734, hfl från 1758.

Den äldsta *husförhörslängd* (hfl) som finns bevarad för Hammarö socken avser åren 1758–69. I denna står Johan (även kallad Jan, Jahn, Joen eller ibland också Jean) Larsson f 1711 och Catharina Persdotter f 1681, som husbondfolk på gården Toverud (s. 28 och 133). Där finns också en, som det ska visa sig, son vid namn Lars Hammarén f. 1730 (han tar sig, i likhet med sin halvbror Anders f. 1716, namnet Hammarén efter hemorten; mer om detta nedan). I följande husförhørsperiod avlider både Jan (1780) och Catharina (1773). Tidigare födda barn finns inte med i denna husförhörslängd. Vad vi vet av olika källor är att Jan Larsson gifte sig 1729 med Catharina Persdotter (se bl.a. nedan om bröllopet).

I *mantalslängden* (ML) för Toverud noteras första gången Jan Larsson och hustru (kvinnor får streck i kolumn 2) från 1730. Eftersom hustrur i 1700-talets mantalslängder normalt visas endast med streck är kvinnornas namn oftast okända¹. Eftersom mantalsskrivningen från och med 1725 gjordes upp på senhösten året innan beskattningsåret så bör Jan Larsson och hans hustru ha funnits som gift par på Toverud redan 1729.² I ML för 1729 står det däremot bara ”änkan Catharina”. Hon var alltså gift tidigare och kan ha haft barn i detta äktenskap. Ibland kan dock kvinnor bli mer synliga i domböcker och sockenstämmoprotokoll vilket t ex just Catharina Persdotter gör i protokollet 1738 ([bil. 1](#)).

I ML för Hammarö 1719–28 står en Lars Andersson med hustru (streck i kolumn 2) som brukare av Toverud. Tills vidare kan vi ha det som en *hypotes* att denne Lars A är Catharinas tidigare man. I ML för 1740–42 under Toverud med Jan Larsson som bonde (hustrun alltså ej nämnd där men), syns streck i kolumnen för son, vilket kan betyda att det är något eller några

¹ Jfr Mari Ågren, 2005, *Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning*. s. 253–257. Kvinnors namn visas dock som änkor om de fortsatt brukar en gård.

² Gösta Lext, 1987, *Mantalsskrivningen i Sverige före 1860* s. 79

av Catharinas barn med sin förra man (ev. Lars Andersson). Barn kom som skattskyldiga in i mantalslängden när de fyllt 15 år³. Dessa söner kan därför inte syfta på Jan Larsson som far eftersom han, som nämnts gifte sig med Catharina 1729. Jan är alltså styvfar för det eller de barnen. På nytt kommer streck för son 1744-45. Det sistnämnda året skulle kunna handla om ytterligare ett styvbarn alternativt ett med Catharina gemensamt barn, och i så fall *Lars Hammarén* f 1730 (hfl 1758–69) som 1745 uppnått femton års ålder.

Ett dokument i vilket Jan Larssons två styvbarn *Peter (Larsson) Hammarén* (f 1719) och *Erik Larsson* (f 1722) såväl som Catharina Persdotter och hennes tidigare make förekommer löser frågan om dessa två bröders biologiska föräldrar. Dokumentet är ett boutredningsprotokoll (BU) från 10/6 1783 avseende Catharina Månsdotter, maka till Erik Larsson (se ovan). I detta finns ett viktigt tillägg med hänsyftning på den efterlämnade maken. Där sägs bl.a. ”... som arf bekommit efter *fadern Lars Andersson* [...] och efter *modern Catharina Pärnsdotter* [min kurs.]”. Vidare att Erik Larsson ”..som börd kjøpt av *brodern* sämskmakaren Petter Hammarén i Filipstad...” ([bil. 2](#)). Peter och Erik var alltså bröder, födda på Toverud av Catharina Persdotter och Lars Andersson. Hypotesen är bekräftad. Peter tog sig, i likhet med brodern Anders Larsson och halvbrodern Lars Jansson/eller Johansson (f 1730) namnet Hammarén.

För det äldsta av styvbarnen, *Anders (Larsson) Hammarén* finns en klagörande notis i domboken (DB) för Karlstad häradsrätt 19/3 1742 § 28. Anders tillstår sig där ha fått av sin ”styvfar Jean Larsson i Tofverud, det mig där sammastädes efter mina kära föräldrar tillfallande arv...” ([bil. 3](#)). Att modern är Catharina Persdotter framgår av att Jan Larsson kallas styvfar (styvbarn har en biologisk förälder, dvs Catharina) men den biologiske faderns namn är fortfarande okänt.

Anders Larsson skrevs in i Carlstad skola i juni 1729.⁴ Han studerade till präst i Uppsala, återkom till Hammarön 1742 som ’adjunctus’ och blev capellan (senare benämnd komminister) där 1761.⁵ Han gifte sig 1745 med Sara Beata Gyllenflycht, dotter till häradshövdingen Erich Gyllenflycht och avled på Hammarön 1781.⁶

Vid tiden för Anders Larssons födelse 1716 brukade, enl. ML, en bonde vid namn Lars Andersson gården eller säteriet Södra Hammar som var boställe för en överstelöjtnant inom indelningsverket. Denne officer var under kriget frånvarande och brukningen sköttes då av bönder. I mantalslängderna för gården förekommer namnet Anders Jonsson från och till 1693–1710, sistnämnda år står det dock endast ”Anders Jonssons hustru och barn”. Anders har tydligen överlåtit gårdsbruket till en son. Redan i ML 1708 finns också ett streck för son, alltså troligen född 1692. För åren 1711–18 står sedan Lars Andersson i mantalslängden för Södra Hammar med streck för hustru. Allt tyder på att detta är samme Lars Andersson som 1719–28 brukade Toverud tillsammans med Catharina Persdotter. Omkring 1710 gifte han sig artonårig, troligen med henne, men det vet vi inte än⁷.

Som ovan nämnts vet vi däremot att i ML 1729 står Catharina som änka i Toverud (kan ha blivit det året innan eller t.o.m. från senhösten 1727 eftersom längden kom till året innan. Vad vi också vet är att Toverud 1719-22 skatteköptes av Anders Jonsson tillsammans med sin son

³ Lext 1987, *ibid* s. 43

⁴ Fredrik Fryxell, 1758, *Carlstads Gymnasii matrikel*

⁵ Johan Hammarin, 1845-48, *Herdaminne för Carlstad stift*, del 1 s. 277 och ML 1742-45.

⁶ Hammarö kyrkoarkiv: Vigsel- och dödbok.

⁷ Giftermålsåldern för män blev först i 1734 års lag bestämd till 21 år och för kvinnor 15 år. Källa: Lars Bägerfeldt 2006, *När våra förfäders bygder växte fram* s. 37

Lars Andersson⁸. Den 24 juli 1724 delar sedan Anders Jonsson upp egendomen på sina tre barn dvs Lars Andersson och hans två systrar, varefter Lars köper ut systrarna⁹ ([bil. 4](#)).

Sammanfattningsvis kan konstateras att Lars Andersson under åren 1711-28 står som brukare, först på Södra Hammar och från 1719 på Toverud samt att han under alla dessa år i ML noteras med en hustru (namnet dolt). Under Toverudstiden föds, som visas av boutredningen 1783 ovan, Peter Hammarén och Erik Larsson av makarna Lars Andersson och Catharina Persdotter. Vi vet också att (se DB 1742 ovan) att Anders (f 1716) är Catharinas äldste son. Dessutom kan nu en ytterligare källa presenteras vari det fastslås att Lars Andersson var far även till Anders (Larsson), f 1716. I ett domboksprotokoll från 1737 sägs nämligen att avlidne ”dannemannen Lars Anderssons i Tofwerud och Hammarö sockn, Barn studenten Anders Hamren, Pär och Erick Larssöner med dess moder hustru Catharina Persdotter, anhålla om skatt och skiötningsbref uppå tredingshemmanet Tofwerud...”¹⁰

Catharina Persdotters svärfar i andra giftet. Lars Olofsson (Olsson) syns första gången i ML i början av 1690-talet, då han tillsammans med sin bror Börje Olofsson brukar gården Östra Takene. Från 1693 är han på Enghults gård, 1/8 mantal, från 1695 med streck för hustru. Fram till 1701 föddes, som visas av ML senare, flera barn i äktenskapet. Han förekommer i domboken 1693–94 till följd av bråk med en kvinna som bor inhyses på gården och får för detta dryga böter ([bil. 6](#)).

Om det var böterna och den ekonomiska situationen eller något annat som gjorde att Lars Olsson 1701 blev uttagen som soldat i det nyuppsatta tremänningsregementet är det ingen som vet. Under åren 1702–05 finns hur som helst inte Lars Olofsson med i ML för Hammarö. Han befann sig i stället i Livland på garnisonen Bauske. Efter att kompaniet 1701 marscherat i väg till Stockholm f.v.b. Livland står året därpå för en gångs skull, i stället hans hustru vars namn var Ingebor, i mantalslängden för Enghult (så blev fallet för soldathustrur vars män var uttagna i kriget; jfr ovan om kvinnors synlighet). Ingebor står kvar i längden till och med 1705. Det måste ha varit oerhört svårt för soldathustrurna att klara försörjningen och sköta om gård och flera små barn. Det sägs att de som regel inte klarade av detta ensamma mer än ett par år. För 1706 syns Ingebor hur som helst inte längre till i mantalslängden. Om hon avlidit kan detta, tror jag, eventuellt vara förklaringen till att Lars Olofsson tilläts att få lämna det militära och komma hem till sina barn. Kanske hjälpte hans bröder på Hammarön till att skaffa en ersättare för honom i armén och i så fall var säkert regementet nöjt med att få en yngre soldat. Om detta har jag dock inte hittat några källor.

Hur som helst dök Lars Olofsson åter upp på Hammarön omkring 1706, den här gången på gården Södra Sätter för vilken han står upptagen i ML 1707–1715 och då med streck för hustru vars namn dock som vanligt inte anges. Att det skulle vara Ingebor verkar dock osannolikt eftersom Lars gifte sig en andra gång med Kjerstin Jonsdotter som, enligt vad vi ska se, födde

⁸ Kammarkollegiets arkiv/RA. Köpet blev klart sistnämnda år och priset var 120 daler silvermynt. Mer om detta i Lars Hammarén 2023

Allmänningarnas död – Kampen om allmännigarna i fyra värmändska socknar under frihetstiden, s. 133.

⁹ Lars Hammarén, 2022, Toverud - en släkthistoria från Värmland s. 11.

¹⁰ KHR ordinarie Winterting 1737. Namnen kunde ofta variera. Anders stavade efternamnate hammarén på många olika sätt, det dröjer till senare innan Hammarén blir det vanliga. Pär står här för Peter. Det finns för övrigt ytterligare en källa, visserligen av sekundärt slag, som påstår att Lars Andersson och Catharina Persdotter var föräldrar till Anders Larsson, nämligen de s. k. *Klerckerska genealogiska samlingarna* (KB) se också [bil. 5](#))

en son 1711 med honom som far. I mantalslängderna under åren på Södra Sätter skattar Lars Olsson 1714–1715 för en dotter (streck i kolumn 4). Åren 1716–18 finns han inte i mantalslängden men enligt ett husesynsprotokoll ([bil. 7](#)) brukade han tydligen dessa år säteriet och överstelötnantsbostället Södra Hammar.¹¹ De bönder som arrenderade eller var ”hälftenbrukare” på adelns säterier var skattebefriade.¹²

När Lars åter dyker upp i ML 1719 för säteriet Södra Hammar får han visserligen skatta själv men hustrun slipper, troligen av åldersskäl. Däremot står han nu (ML 1720–24) som brukare för denna gård tillsammans med sin dotter Annika Larsdotter. Detta följs 1725 av att han skattar för dottern Kjerstin (ML/ULA 1725). I ML/ULA 1727 kommer den viktiga upplysningen att Lars Olsson skattar för ”son Jan, dräng Olof” samt ”pigorna Kjerstin och Annika”. Han hade alltså då en son, Jan (Larsson, efter fadern), som uppnått 15 års ålder och följaktligen bör vara född 1711. Nästa år skattar Lars Olsson för pigan Annika (Larsdotter) + mågen Anders Ersson med hustru (Kjerstin Larsdotter). Året därpå (1729) har han, 61 år gammal, dragit sig tillbaka till gården Larberg.

På Larberg fortsätter Lars som bonde till 1743. Det återstår dock några viktiga pusselbitar. Lars Olsson dör den 5/5 1743 75 år gammal. I kyrkans kassabok den 5 maj 1745 står att ”Lars Olssons ”enckia i Tofwerud förärratt” 6 öre till kyrkan, och året därpå dör hon dvs Kjerstin Jonsdotter själv 80 år gammal på Toverud. Även om hon som änka inte stått som skattskyldig på länge finns en del notiser om henne, bland annat i DB 1729 som handlar om ett ärende i samband med bröllopet mellan hennes son Jan Larsson och Catharina Persdotter varav det framgår att detta måste ha ägt rum samma år dvs 1729. Se [bil. 8](#).

Jag anser att det trots avsaknad av kyrkobokföring ändå, genom ett testamente och ett förmyndarprotokoll, går att fastställa att Lars Olofsson var far till Jan Larsson:

➤ *Kjerstin Jonsdotters testamente* (DB 27 jan. 1747 § 10 – [bil. 9](#)) visar att hon var mor till Johan (Jan) Larsson i Tofwerud (och farmor till Lars Jeansson (senare Hammarén).

➤ *Ett förmyndarprotokoll* (DB 28/3 1738) lydande ”Till förmyndare för avledne Corporalen Jonas Fiskmans omyndiga barn i Jonstorp förordnades faderbrodern Jan Larsson i Tofwerud, och fastermannen Anders Ersson i Larberg ...”. Jonas Larsson Fiskman var född 1698/99 (db 9/10 1737). Fastermannen (faderns systers man) Anders Ersson är gift med Jonas syster Kjerstin Larsdotter (omnämnd i ML/ULA 1728 som Lars Olssons måg) och Kjerstin, f. 1695 (db 17/8 1766) är Lars Olssons dotter (ML/ULA 1725). Jonas och Kjerstin är alltså helsyskon och har Lars Olsson och Ingebor som föräldrar. Jan Larsson i Tofwerud, farbror till Jonas barn, är son till Kjerstin Jonsdotter (testamentet ovan). Som farbror måste han ha en gemensam förälder med Jonas och Kjerstin vilken alltså är Lars Olsson (Olofsson). Därmed följer också att Lars Olofsson gifte sig med Kjerstin Jonsdotter någon gång före 1711, sannolikt 1706/07.

Som ytterligare bekräftelse på detta finns, som nämnts ovan, i ML/ULA 1727) för Lars Olsson ett streck för son och kommentaren ”son Jan, dräng Olof”. Det var viktigt att markera vem den arvsberättigade sonen var.¹³ Lars Olofsson hade alltså bevisligen enligt ML och patronymikon en son vid namn Jan Larsson. Mycket mer skulle kunna skrivas om detta, t ex det släktnät som visas av faddrar vilka kan bekräfta eller leda till ytterligare spårning av släkterelationer.

¹¹ Krigsarkivet/ Krigskollegium/ Husesynskontoret

¹² Gösta Lext, 1968, *Mantalskrivningen i Sverige före 1860*, s. 31.

¹³ Min gissning är att drängen Olof skulle kunna vara en son till Kjerstin Jonsdotter i ett tidigare äktenskap (hon är i 40-årsåldern när hon gifter sig med Lars Olsson. Jag grundar mig här på att Lars Olsson och denne Olof senare på 1730-talet brukar gården tillsammans.

Referenser

Otryckta källor

Fryxell, Fredrik, (1758) "Carlstads Gymnasii matrikel"

Hammarö kyrkoarkiv: Ministerialböcker, husförhörslängder och sockenstämmoprotokoll

Karlstad häradsrätts arkiv: Domböcker och bouppteckningar.

Krigsarkivet: Generalmönsterrullor, husesynsprotokol.

Kammararkivet/Riksarkivet: Mantalslängder och jordeböcker.

Kammarkollegiets arkiv (Riksarkivet) Skatteköpshandlingar.

Uppsala landsarkiv: Mantalslängder för Hammarö, länsstyrelsen i Örebro län, landskontoret samt Generalers brev

Litteratur inkl. handskriftssamlingar

Bägerfeldt, Lars, (2006) "När våra förfäders bygder växte fram".

Börjesson, John, 1919, "Hammarö och hammaröborna".

Hammarén, Lars, 2018, "Hammarö sockenstämma" (Vulkan förlag).

Hammarén, Lars, 2023, "Allmänningarnas död – Kampen om allmänningarna i fyra värmländska socknar under frihetstiden".

Hammarén, Lars, 2022, "Toverud - en släkthistoria från Värmland" (Internet:

<http://www.larshammaren.se/Toverud%202022.pdf>

Hammarin, Johan, 1845-48, "Herdaminne för Carlstad stift". <http://runeberg.org/carlstadsh/>

Klercker–Mattonska Genealogiska samlingarna (KB).

Lext, Gösta, 1968, "Mantalssskrivningen i Sverige före 1860" (Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet, omtryck 1987).

Ramström, J. H. "Hammarösläkter" i *Hammarö en hembygdsbok 1957* (s. 583-588).

Ågren, Maria, 2005, "Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning", *Historisk tidskrift*, vol 125, http://historisktidskrift.se/fulltext/2005-2/pdf/HT_2005-2_249-262_agren.pdf.

Internet och databaser

Arkiv Digital, via SU:s bibliotek:

https://ezp.sub.su.se/login?url=https://app.arkivdigital.se/organizations/a0trAz7m0D_KMfinGs3Y1kN4HS1AKc4.

Riksarkivet, Mantalslängder: <https://sok.riksarkivet.se/mantalslangder> och

Specialsök, Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/specialsok>

NAD, <https://sok.riksarkivet.se/nad>

Ett av mig transkriberat protokoll (del av boken "Hammarö sockenstämma 1708–1746") finns i Arkiv Digital på slutet (signum K; det kan också nås via genvägen i AD v948486.b20). Jag har även transkriberat och lagt in fortsatta sockenstämmoprotokoll till 1781 i en sökbar wordfil. Dessutom har jag register över ärenden i Karlstads häradsrätt 1602-1749. Sockenstämman och häradsrätten ger mycket information om sociala förhållanden.

Bilaga 1 *Catharina Persdotter i Toverud slår 1738 ifrån sig mot förtäckt häxerianklagelse!*

(Ur *Sockenstämmoprotokoll 1708–1746* transkriberat av mig i sin helhet (ligger också på Arkiv Digital under Hammarö socken längst ner i listan; genväg v948486.b10).

"1738 d 16 Julij, upkallades sochnemännen in i sochnestugan för följande sak skull. Inkommo Jean Larssons hustru i Tofwerud Catharina Persdotter och Nils Olssons hustru i Bärstad Chirstin

Persdotter, tå Catharina beskylte Chirstin, at hon på kyrkowallen öfwerfallit henne med sådana ord, som skulle hon warit orsaken, at des barn warit siukliget och grätt. Härutinnan framkommo och witnade hustru Chirstins Persdotter uti Tye och hustru Chirstin Larsdotter uti Rudsbestället, at de hördt Chirstin Persdotter uti Bärstad fält dessa orden wid Kyrkan: Bär nu bättre ögon på mitt barn, än som Tu gjorde sidst, sedan har barnet warit grätt. Catharina Persdotter har uppå dessa orden, efter witnens intygande, swarat: du näbwisa, de orden skulle du haft i dig. Chirstin Persdotter tilstod, at hon dessa orden sagt: Bär nu bättre ögon på mitt barn än du gjorde sidst, sedan har det warit så grätt; men sade der hos, at Catharina Persdotter kallat henne näbwisa odygd, åsna, samt spottade åt henne. Witnen nekade sig hafwa hördt dessa orden. Då nekade jämwäll Kirstin Persdotter, at hon icke med dessa orden, onda ögon, hade någon mening. Äntel. uppå giord förestälning, huru oanständigt Chirstin, på kyrkowallen, angripit Catharina, derigenom nu neslig ordaväxling yppats, hwarföre denna sak med fog kunde förwisas til werldslig rätt, blef Chirstin Persdotter bewekt at bedia Catharina Persdotter om wänskap och lofwade gifwa 16/: Smt til kyrkan. Deruppå blefwo de förlikte, med alfarsam förmaning til dem bägge, at hädanefter wachta sig för sådant, och annat förargeliget wäsende, i synnerhet på kyrkowallen och kyrkowägen, tå de ärna gå til Guds hus, at giöra sin skälige gudstienst.”

Kommentar: att Catharina framgångsrikt kunde slå tillbaka mot anklagelsen kan säkert bero inte bara på henne själv utan också att hon var gift med en nämndeman.

[tillbaka](#)

Bilaga 2 *Boupteckning 1783 i sin helhet*

”År 1723 den 10. Junii upprättades Boupteckning efter Afledna Hustrun Catharina Månsdotter i Tofwerud, till en rättelse för dess efterlemnade kära man Eric Larsson och trenne myndiga barn Son Lars derstädes, och dottren Catharina gift och boende uti Wästra Tye. Företogs som följer nemligen: Fast Ägendom: Hälften i tredjedels Hemmanet Tofwerud, Hwaraf som arf bekommit efter Fadern Lars Andersson 2/27 delar efter helt räknat och efter modern Catharina Pärnsdotter 1/18 del, så ock som börd kjøpt av Brodern Sämskemakaren Petter Hammarén i Philipstad, hälften å 1/18 del hwilket tillsammans uptages till en summa stor 300 Dr Srmt.”

[tillbaka](#)

Bilaga 3 *Anders Hammaréns arv efter sina kära föräldrar*

Hela citatet från DB 19/3 1742 lyder

”Bifogas till följande qvittobref: Jag undertecknad tillstår mig hava bekommit av min styvfar Jean Larsson i Tofwerud, det mig darsammastädes efter mina kära föräldrar tillfallande arv både uti löst och fast, så att jag – utom hans wahnliga godhet ingenting har att fordra, som verifieras av Christinehamn d 27 aug 1740 [undertecknat] Anders Hammarén. Uppå min stiuftaders widare begiäran uppföres i penningar whad jag af honom undfådt till 210 daler och 15/smt. Tofwerud d 19 Marti 1742 (Kvittot intygat av Riselius)”.

Kommentar: Anders ’kära föräldrar’ torde vara Catharina Persdotter och Lars Andersson. Se dock en källkritisk reflektion nedan i bilaga 5 ! De 210 dalerna motsvarar i dag enligt KPI 34 941 kr (och efter löneindes 730 837)

[tillbaka](#)

Bilaga 4: *Anders Jonssons köp av Toverud och uppdelning av egendomen på sina tre barn*

Källor för skatteköpet: renoverade domböcker 1719 vårtinget (EVIIAABC:39 §7). Anders Jonsson ”från Södra Hammar” erbjöd sig då betala värderingssumman för Toverud, medan Lars Börjesson ”icke mächtade” och ingen annan heller. Enligt RA:s skatteköpsregister bjöds det då 1:a gången upp och betalningen på 120 Dr smt deponerades. Köpet blev klart 1722

(källa: Skatteköpsregistret, RA med hänvisning till Skattebrevskoncept i Kammarkollegiets arkiv, kansliet, serie B VI a volym 7. Underlagshandlingar finns i Kammarkollegiets arkiv, första provinskontoret.)

Uppdelningen på de tre barnen, förutom Lars också hans två systrar Annika Andersdr i Jonstorp och Kjerstin Andersdr i Bråten, finns i renoverade domböcker 24/7 1724 (EVIIAABC:44, § 41):

”Dito Uppvistes en delning och förening Skrift som TingsNotarien, vällärde Magnus Nydeen med nämbndemännen Lars Jonsson i Hovlanda och af Börge Jönsson i Torp förrättat emillan Anders Jonsson i Tofwerud och dess barn Lars Andersson ibid och hustru Kjerstin Andersdotter i Jonstorp samt Annicka Andersdotter i Bråten d 4 juli sistlidne med deras namn och underskrivne bomärken. Innehållandes att fadren Anders Jönsson lembnat sina barn att dehla och skifta sins emillan alla löösören och sonen Lars först för sitt Fähle undfädt halfparten och sedan fadren undantagit någon dehl av Boskap och andra husgerådspersedlar deltes det öfriga uti 3:ne jämbngoda dehlar, och systrarna undfinge på sin rätt 35 daler 3 skilling silvermynt hvardera, förutan uti Säd 4 skäppor hafre, en skäppa Råg och en skäppa biugg, därmed systrarna förklara sig alldeles vara förnöjda så att de aldrig vidare arf efter sin fader Anders Jonsson sådana krav villia påstå eller sökia, beträffande fasta egendomen 1/3 ding hemmanet Tofwerud på Hammaröhn, som inlöst från Kungl. Maytt och Cronan efter upwist Skattebref dat. den 11 jan: uti: 1722, för 120 daler smt, så tillstodo döttrarne Kierstin och Annika att deras broder Lars Andersson uti samma köpesumma inlagt och betalt 75 daler smt och fadren Anders Jonsson efter egit tillstående allenast 45 daler smt eller 30 Riksdaler Courant, hvarföre som sonen Lars Andersson således största delen inlöst och fadren förklarar hvad som därtill lagt lembnar sina Barn att sig imillan dehla, emedan han till sin dödsstund vill förblifva hoos sin sohn Lars Andersson under skiötsel och för sörjning I ålderdomen, för den skulld handräcktes och förlycktes sonen Lars Andersson och des systrar Kierstin och Annika Andersdotter. [Karlstad häradsrätt 24/7 1724 § 41]

[tillbaka](#)

Bilaga 5: Källkritisk diskussion om Lars Andersson som far till Anders Larsson (Hammarén)

Kan det vara möjligt att Catharina Persdotter vid Anders födelse 1716 varit gift ännu en gång och först därefter (1717-18) gift sig med Lars Andersson? Det verkar dock mycket osannolikt då det skulle krävas att också Lars Andersson skulle ha varit gift tidigare med en annan kvinna, och för att undvika en tom kolumn 2 (streck för hustru) skulle då den tidigare hustrun ha avlidit och, inom samma år innan ny mantalsskrivning skett på hösten, Lars ha hunnit med att gifta sig på nytt (med Catharina P). Inga som helst indicier finns för detta och inte heller antyds något i samtida eller sentida sekundära källor (t ex Fryxell 1758) om något sådant. Tvärtom finns, som nämnts ovan en, visserligen sekundär men ändå källa, nämligen *Klerckerska genealogiska samlingarna* (förvarade på KB) i vilken Lars Andersson och Catharina Persdotter sägs vara Anders Larssons föräldrar. Mer om denna källa nedan !

Sekundära källor:

Av de sentida författare som nämns i texten (Börjesson 1919, Ramström 1957 och Edestam 1968 är det endast Börjesson och Edestam som åberopar någon äldre källa (tyvärr saknas som nämnts kyrkobokföring för Hammarö före 1734).

Om vi börjar med Anders Edestam och hans herdaminne 1968 för Karlstads stift så sägs där att ”Andreas [Anders] Laurentii Hammarén (f. 1716) var son till bonden Lars Andersson i Toverud och Catharina Persdotter.” Ingen särskild källa anges dock för uppgiften. Det sägs om Edestam att han till stor del ska ha grundat sig på ett tidigare herdaminne av Johan Hammarin (skrivet 1845-48) men i detta sägs bara om Anders Hammarén och hans ursprung

att han är ”bondeson från Hammarön, född 1716”. Edestam bör rimligen också ha studerat värmlandshistorikern Fredrik Fryxells sammanställning av *Carlstads Gymnasii Matrikel* (”aflemnad 1758 som det står på företalet”).¹⁴ Där står om Anders Larsson Hammarén:

”Andreas [Anders] Laurentii Hamarén, Notarius, r.t. [reste till] Upsala 1737. Präst 1742. Capellan i Hammarön 1761. Bondeson från Hammarön dödde 1781. War gift med Fröken Sara Beata Gyllenflycht”

Detta citat, som också refereras av Börjesson 1919 (dock utan närmare analys), visar emellertid bara att Andreas/Anders var son till någon som hette Lars i förnamn (Laurentii). Två saker sticker emellertid lite grann ut, dels att, om det handlar om Lars Andersson så skulle denne, också enligt patronymikonreglerna, döpa sin förstfödde son efter sin far dvs Anders, dels att Fryxell för Anders skriver ”Bondeson från Hammarö” och inte ”från Toverud”. När Fryxell däremot skriver om Lars Hammarén f 1730, som också reste till Uppsala, så skriver han ”Bondeson från Tofwerud på Hammarö”. Fryxell verkar ha god reda på att de föddes på olika gårdar på Hammarön; Anders föddes ju på Södra Hammar (om Lars Andersson var fadern). Borde inte Fryxell (1725–1805) som ägnade ett helt liv åt att samla genealogisk information om värmländska släkter, var samtida med Anders Hammarén samt kom från grannsocknen Väse, ha gett något meddelande om han trodde att Anders Larssons far var någon annan än Lars Andersson på Södra Hammar och Toverud? Allt detta plus att det alltså för Lars Anderson oavbrutet från 1711 till 1728 står streck i ML för hustru, gör att jag känner mig övertygad om att, så som också författarna Börjesson och Ramström gör, *Anders Larsson var son till Lars Andersson och Catharina Persdotter* och därmed ’helbroder’ till Peter Larsson-Hammarén och Erik Larsson. Däremot var dessa tre Lars Hammaréns halvbröder.

Mer om källkritik: Vad gäller Fryxell (och af Klerckers, se fotnot) finns ingen anledning att misstänka någon särskild tendens. Skrifterna uppfyller också väl kravet på närhet i tid. Det kan tilläggas att Edestam också refererar några för släktforskningen intressanta uppgifter ur de så kallade ”Klerckerska genealogiska samlingarna” vilka ger kompletterande information om personerna i släkttavlan. Edestam hänvisar i en fotnot till de nämnda *Klerckerska genealogiska samlingarna* i vilka, som nämnts ovan, uppges att Lars Andersson och Catharina Persdotter var Anders Larssons föräldrar.¹⁵

[tillbaka](#)

¹⁴ Fryxells sammanställning ska enligt en arkivarie på Värmlandsarkiv grunda sig på en ursprunglig matrikel men den innehåller uppgifter även för senare tid (till mitten av 1800-talet). Den bygger också på uppgifter från Värmlands nation om studenterna där: *Värmlands nations historia jämte förteckning öfwer dess medlemmar från 1595 till 1877* (Uppsala 1877)..

¹⁵ Att flera källor för detta finns, i litteraturen också Börjesson och Ramström, gör inte uppgiften, enligt beroendekriteriet, i o f s mer trovärdig. Det kan handla om att uppgifterna hos nämnda författare grundar sig på varandra och/eller att de alla går tillbaka på någon för oss okänd uppgiftslämnare t ex på Toverud (eller att de dragit denna slutsats av Fryxells matrikel där det dock inte explicit sägs annat än att Anders far hette Lars i förnamn och att han, liksom Lars Jansson (Johansson, senare Hammarén), var född på Hammarön. En sådan slutsats är ju i o f s ganska närliggande då de båda med tiden tog sig namnet Hammarén och var halvbröder.

I de Klerckerska genealogiska samlingarna framkommer också en uppgift ej nämnd i andra källor. Där sägs att ”Lars Andersson drunknade på Wänern d. 22/11 1727” och att Catharina Pehrsdotter ”kom från Västergötland”. Detta är naturligtvis intressant för släktforskningen men förändrar inte de uppgifter om släktrationer som är föremålet för denna skrift. Jag har redan ovan visat att Lars Andersson måste ha avlidit vid denna tid (mantalslängderna gjordes som nämnts upp på hösten året innan de skulle gälla. I detta fall hade alltså Lars Andersson kommit in i mantalslängden för 1728 vid ett tillfälle strax före drunkningen. Vad gäller uppgiften om att Catharina skulle kommit från Västergötland har denna satts i fråga; inget finns som stöder detta, men det kan ju vara sant ändå. Samlingarna skapades av Carl Ulrik af Klercker (1778–1828).

Bilaga 6: Om Lars Olsson (Olofsson) före Livland

Domboksärenden med Lars Olsson/Olofsson inblandad:

1) Bråk med Ingjel Ersdotter, inhyses: 1693 höst (Göta hovrätt EVIIAAAL:32, s. 407) och 1694 vår (KHR A1a:3, 30 okt.). Böter 1693: 2 gånger 3 marker = enl. KPI 599 kr idag (motsv. 8352 kr efter löneindex); 1694: 40 mark, 24 öre silvfer samt 1 riksdaler (knappt 3000 kr (KPI) idag eller uppemot 70 000 efter löneindex. Totalt omkring 3300 kr idag och 80 000 efter löneindex). Kanske drygt två månadslöner!

2) I samband med ett mislyckat klander mot testamente: 1698 vår och hösttinget (KHR A1a:3). Av detta framkommer att Lars Olsson har en bror vid namn Nils Olsson (i Djupesund).

[tillbaka](#)

Bilaga 7: Husesynen på Hammar 1724

Källa: Riksarkivet/Krigskollegium, Husesynskontoret 1672-1881, E V: 42), Supplement till husesynsinstrument). Här har Börjesson (1919) gjort sig skyldig till en felaktig transkribering. På sid 116 nämns i *Hammarö och hammaröborna* (1921) bonden Carl Olsson. Det är fel avskrivet och ska vara Lars Olsson, dvs 'vår' Lars Olsson som 1716-1728 tydligen brukade Hammar men vid olika tillfällen på norra och södra delen därav (han står i ML för Södra Sätter fram till och med 1715 och från 1719 på Södra Hammar där han tog över efter Lars Andersson). I husesynsprotokollet står Lars O nämnd i samband med att överstelöjtnanten C J Nieroth tillträtt bostället 1718. För 1716-1717 står de kända karolinerna Johan Gadde resp. Johan Lode i ML (ULA) för Norra Hammar. Obs att ML gjordes året innan; det tycks som Gadde lämnat bostället någon gång under 1716 och att Lode därefter tillsammans med den i Ryssland fångne överstelöjtnanten H J Rebinder delat lönen för bostället. Ingen av dessa var närvarande vid synen 1724 (Lode hade heller inte gett någon fullmakt). Det är alltså en lucka i husesynsprotokollet och ML vad *brukandet* beträffar för åren 1716-18 (för ML 1718 står en kommissarie Bergius upptagen för N.Hammar, men han brukade förmodligen inte gården själv utan med hjälp av bönder. Jag sluter mig av detta till att redan under 1716 då Gadde uppbar lönen för N Hammar brukades denna av Lars Olsson som också därefter fortsatte på denna gård 1717-1718. Att deras namn saknas i mantalslängden torde bero på att de då som 'hälftenbrukare' på säteri slapp skatt. Från 1719 tog som nämnts Lars O över S Hammar efter Lars Andersson (ML 1719).

[tillbaka](#)

Bilaga 8: Bröllopet mellan Catharina Persdotter och Jan Larsson med efterspel i rätten!

(Göta Hovrätt renoverade domböcker 1729, EVIIAABC:52, sid 314. AD, genväg:

v180365.b3270.s314.) Transkriberat av mig.

1729 hösttinget:

"Samma dag "Hade wähl Jonas Kiellin instämt Lars Jonssons [måste vara felskrivet, se nedan] hustru uti Larberg för några ähreröriga beskyllningar hon honom skohlat ålagdt af olofligit umgiänge modt dess [hennes?] sohnehustru [dvs Catharina Persdotter som detta år gifte sig med Jan Larsson]; men war nu icke tilstüdes utan hade befullmächtigat sieur Israel Gadd dess tahlän emot henne att uthföra, hwilken icke wiste att berättta huru ett slijkt tahl skohlat uthkommit, dock anhållandes att få anstånd i saken till nästa ting, då han till sin tahlans bestyrkande will instämna wittnen, dem han dock nu ej hade att angifwa: men alldenstund swaranden igienom sin man Lars Olofsson nekat sig weta af några beskyllningar som hon Kiellin skohlat ålagdt, utan skall Kiellin sielf uthgifwit tahl om sig att hafwa natten efter det sonehustrun war brud beblandat sig med henne

på gålfwet, hwilket dock ska wara osanning; så påstår han att blifwa från kärandens tilltahl befrijad; för den skull finner rätten skiäligt att endtlediga Lars Olofssons i Larberg hustru ifrån hr Jonas Kiellins obewisliga tilltahl i detta måhlet, sampt ehrkiännes bemälte Kiellin plichtig swarandens rättegångs kostnad med 2 daler smt refundera [=ersätta].”

Kommentar: Skrivfel i domböcker förekommer då och då. Att Lars Jonsson på första raden ska vara Lars Olofsson framgår om man kontrollerar vilka som brukade Larberg detta år. Längre ner står det också mycket riktigt Lars Olofsson som alltså är maken till den instämnda hustrun i Larberg, dvs Kjerstin Jonsdotter, far till brudgummen Jan Larsson. Den summa Jonas Kjellin dömdes att betala motsvarar 408,50 kr idag, mätt med KPI och 9280 om man utgår från löneindex.

Jan Larsson kom således till Toverud genom att 1729 gifta in sig där med änkan Catharina Persdotter som året därpå födde Lars Hammarén. Ang. änkor och omgifte se Lahtinen ”Omgifte som strategi” 2012 s 262-264 (men det handlar met om adelskvinnor).

Mer om Lars Olofsson under denna tid som visar på relationen till dels Johan (Jan) Larsson, den förmodade sonen, dels till den förmodade hustrun, Kjerstin Jonsdotter (Jag kopierar här delvis ur min artikel om Toverud på Internet (Hammarén 2022):

a) Sockenstämmans protokoll ger visst besked om Lars Olofssons hustrus förnamn: Under perioden 1725–1728 brukas Södra Hammar av bönderna Lars Olsson och Nils Jönsson (ML). I sockenstämmans protokoll för 1725 står att läsa:

”Bilades en oenighet, som warit, emellan hustru Karin och hustru Kirstin i Hammar och förelades 4 D Silfw 5 wite, för then som först wänskapen bryter. De lofwade och whartdera 12 /. S:mt til Kyrkian, och 4./. S til the fattiga.”¹⁶

Här nämns alltså hustrurna vid förnamn. Slutsats: Lars Olofssons hustru vid denna tid hette antingen Karin eller Kirstin. Efter letande i ML för Nils Jönssons fortsatta brukande framkommer att han 1730 går till Hallersrud där han avlider 1734, och några år därefter (1741) avlider hans hustru Karin (dödboken). Lars Olssons hustru heter alltså Kirstin (Kjerstin). Detta var en viktig pusselbit i mitt sökande efter hennes identitet. Citatet visar att den kvinna Lars Olsson var gift med 1725 hette Kjerstin i förnamn. (Hammarén 2022, s. 21)

b) År 1735 d 9 mars förekommer kyrkvärden Lars Olsson i kyrkans kassabok tillsammans med Johan Larsson. Att de samma dag ger pengar till kyrkan, är efter vad jag förstått, ett tydligt indicium på en nära relation dem emellan. Av boken framgår också att Jan Larsson betalar bårklädet för Kjerstin Jonsdotters begravning [tillbaka](#)

Bilaga 9: Kjerstin Joensdotters testamente (KHR/DB A1a:10 d. 27 jan. 1747 § 10).

”Till rätten ingafs följande testamente lydande sålunda. Såsom jag Kierstin Joensdotter efter min Sal. mans dödel frånfälle i anseende till min höga ålderdom och bräckeliga tillstånd ej längre gitter förestå något gårdsbruk för den skull och derå afsicht har jag föranlåten varit till min kiära son Johan Larsson i Tofverud att hos honom förnöta mina öfriga dagar vid hvilket tillfälle jag med mig fördt hvad mig å boskipte och oskipta tillfallit det jag bemälte min son för dess troгна skiötsel och omvårdnad om mig till alla dehlar testamentärer eller i brist av dess livslängd den gud ämnar nådeligen bespara! tillägnar jag min sonson Lars Jeansson [senare Lars Hammarén] ovannämnde hela min lilla ägendom som allenast uti löst består att densamma sig till bästa nyttia ock besittia så

¹⁶ Sockenstämmans protokoll 1725 (De Jubilate). Detta har också genom min försorg och avtal med Arkiv Digital lagts in där under Hammarö (på slutet av källorna för denna socken).

långt den hinner. Hvaremot jag Johan Larsson eller om jag frånföllo, jag Catharina Persdotter försäkra och utlofva att som lydige barn gå vår moder ock svärmoder tillhanda hafva all möda ock försorg ospard, för henne i alla hennes lifsdagar, samt efter dem tillbörligen skaffa henne till sitt hvilorum. Hvilken å båda sidor otwügnä wilga med våra namn ock bomärken uti nedan vittnens öfvernervaro stadfästes som skiedde i Tofverud den 22 maj 1744. Kierstin Jonsdotter KJD Johan JLS Larsson Katarina KPD Pärsdotter i Tofverud. Såsom närvarande ock ombudne vittnen Abrah. Ek C:t Witte.”

[tillbaka](#)